

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ

В статті проведено аналіз особливостей конкуренції підприємств на зовнішніх ринках в умовах економічної кризи, охарактеризовано механізм впливу глобальних процесів суспільного розвитку в ієрархії міжнародних конкурентних відносин, визначено основні фактори та джерела конкурентоспроможності підприємств.

Ключові слова: міжнародне економічне середовище, глобальне інвестиційне середовище, конкурентна боротьба, інноваційний продукт, стратегія конкурентного менеджменту.

В статье проанализированы особенности конкуренции предприятий на внешних рынках в условиях экономического кризиса, охарактеризован механизм влияния глобальных процессов общественного развития в иерархии международных конкурентных отношений, определены основные факторы и источники конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: международная экономическая среда, глобальная инвестиционная среда, конкурентная борьба, инновационный продукт, стратегия конкурентного менеджмента.

In the article peculiarities of enterprises' competition on external markets in the times of economic crises are analyzed and mechanism of influence of global processes of social development in the hierarchy of international competitive relations is characterized, main factors and sources of enterprises' competitiveness are determined.

Keywords: international economic environment, global investment environment, competitive fighting, innovative product, strategy of competitive management.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток міжнародного економічного середовища на тлі кризових явищ набуває постійних змін та значних перетворень. Цей процес сприяє інтенсифікації економічних відносин, поширенню інновацій у сфері технологій та менеджменту, формуванню міжнародного інвестиційного середовища. Серед ключових чинників зазначених процесів слід виділити зниження бар'єрів у міжнародній торгівлі, полегшення контролю за міжнародним рухом капіталу та лібералізацію міжнародного ринку валют. Результатами цього є значне підвищення руху капіталу та географії його проникнення. Особливо це стосується акціонерного капіталу, який за своєю ознакою є більш динамічним і мобільним, ніж позичений капітал.

Ці зміни та перетворення приведуть до знищення слабких гравців на міжнародному просторі, перерозподілу сфер впливу та ринків, ще більшому економічному зростанню транснаціональних корпорацій та їх впливу на економіку, більшому політичному впливу розвинутих держав та загостренню міжкорпоративних, міждержавних і міжрегіональних суперечностей.

Зміни ринкових механізмів потребують поглибленого аналізу сучасних конкурентних стратегій підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретичних основ міжнародної конкурентоспроможності присвячено праці закордонних економістів М. Портера, П. Кругмана, Р. Камані, Р. Мартіна та П. Санлея, І. Бегга; соціологічні аспекти розвитку висвітлено в працях Р. Флориди, А. Венебла; інноваційні фактори проаналізовано економістами Б. Ашеймом та А. Ісаксеном. Дослідження методологічних засад забезпечення конкурентоспроможності підприємств проведено російськими дослідниками Н. Калюжновою, А. Гранбергом, Л. Шеховцевою, М. Гельвановським, І. Трофімовою, В. Жуковською, О. Селєзньовим. Окремі аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності розкрито в працях вітчизняних дослідників А. Поручника, Л. Антонюк, В. Чужикова, С. Соколенка та інших.

Невирішена частина загальної проблеми. Подальшого комплексного аналізу потребує механізм впливу процесів суспільного розвитку в ієрархії міжнародних конкурентних відносин та визначення факторів підвищення конкурентоспроможності.

Мета статті. Проаналізувати та визначити основні аспекти конкуренції підприємств на зовнішніх ринках, визначити основні фактори та джерела конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Циклічні кризи ліберальної економіки характеризуються виникненням дисбалансу між зростаючими можливостями виробництва й обмеженістю платоспроможного попиту споживачів. Порушуються рівноваги економічної системи стихійністю суспільного виробництва.

Передбачити масштабність майбутніх структурних змін в економіці в період кризи не стає можливим, беручи до уваги руйнівність світової кризи. Як зазначає А. Гальчинський, сучасна економічна теорія не може встановити чіткі параметри майбутньої післякризової економічної організації інформаційного суспільства [1].

Однак, результатом цієї фази економічного циклу буде перемога найбільш сильних представників світової економіки, характерними особливостями яких стане відповідність критеріям майбутньої післякризової економічної організації інформаційного суспільства. Конкуренція є рушійною силою розвитку в ринковому середовищі. Постіндустріальній конкуренції притаманні нові характерні риси економіки інформаційного суспільства, яка стирає межі держав та континентів, операційні процеси в якій мінімізуються в часі, де гармонізується законодавство, консолідується капітал.

Економічна криза, як фаза економічного циклу, характеризується стрибком економічної думки, підприємницькою ініціативою та інноваційністю менеджменту. Результатом цього є загострена конкурентна боротьба та концентрація капіталу у найбільш високотехнологічних, наукоємких та високорентабельних виробництвах.

Основою формування конкурентоспроможності будь-якого економічного фактора виступають конкурентні переваги. За твердженням російського вченого Р. А. Фатхутдінова, конкурентна перевага — це певна ексклюзивна цінність, якою володіє суб'єкт, та яка надає йому переваги перед конкурентами [6]. Ступінь реалізації конкурентних переваг визначає конкурентний статус учасників конкурентних відносин.

Слід відзначити, що концепція конкурентних переваг була розроблена лише на початку 90-х рр. XX ст. американським економістом М. Портером. Ця концепція стала альтернативою теорії порівняльних переваг Д. Рікардо, яка є теоретичною основою міжнародної торгівлі та конкуренції протягом XIX ст.

Згідно з принципом порівняльних переваг, можливо отримати значні переваги, якщо експортувати продукцію на світові ринки, сконцентрувавши ресурси на найефективніших виробництвах, використовуючи найдешевші фактори виробництва (земля, праця, капітал). У минулому сторіччі розвинені корпорації активно використовували фактори виробництва, додавши до капіталу найдешевші фактори третіх країн (земля та праця), перемістивши виробничі потужності до країн, що розвиваються, дотримуючись теорії порівняльних переваг.

Однак, з переходом прогресивного суспільства від постіндустріального укладу до інформаційного, зі стрімким розповсюдженням капіталу транснаціональних корпорацій на світовому просторі, концепція порівняльних переваг не виправдовується на сучасному етапі розвитку конкуренції, оскільки вона не пояснює механізм формування конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

На думку М. Портера, світова економічна система вимагає іншого принципу конкурентних переваг, суть якого полягає у зменшенні виробничих витрат на основі постійної інноваційної діяльності [5].

Аналізуючи можливості створення конкурентних переваг, вважаємо за доцільне зазначити, що на сучасному етапі розвитку економічного суспільства традиційні ресурси (земля, праця, капітал) стали загальнодоступними за світовими цінами та втрачають конкурентний потенціал. Поєднання цих ресурсів у новітньому виробництві не є достатньою складовою та не дає сьогодні конкурентних переваг. Стрибок у часі забезпечує інтелектуальна складова, яка поділяється безпосередньо на інтелектуальну складову (інноваційність) продукту, технологічного процесу виробництва, та менеджменту.

Головними ринковими конкурентними перевагами транснаціональних корпорацій стають:

- можливість концентрації капіталу у необхідних обсягах;
- розробка інноваційних продуктів;
- швидке впровадження винаходу;
- інноваційність менеджменту;
- високотехнологічна маркетингова інформаційна стратегія;

- високоякісна логістика.

При цьому, масштабна діяльність транснаціональних корпорацій в умовах протекціонізму світової організації торгівлі, міжрегіональних блоків, міжнародних урядових і неурядових організацій, неформальних впливових груп, нівелює суверенну політику держави, як структурного елементу світової економіки [4].

Особливістю становлення сучасної постіндустріальної економіки є формування попиту та споживчих вимог світовими торговими марками. Світовий ринок насичується стандартизованими товарами та послугами за фіксованими цінами, чому сприяє усунення торговельних бар'єрів. Поширенню інновацій сприяє сучасна можливість концентрації інвестиційного капіталу та короткострокова технологічність впровадження винаходу. Змінюється ринкова концепція товару. Він набуває додаткової вартості за рахунок реалізації на ринку майже будь-якої держави крім основного товару, ще й комплексу послуг до нього та супутньої інформації в обсягах, що відповідають попиту, номенклатурі та цінам продукту.

Міжнаціональні корпорації у конкурентній боротьбі формують споживчі уподобання потоками міжнародної реклами, нівелюючи кордони та культурні традиції, формуючи у споживачів уподобання, виходячи за межі суто економічних стосунків [3].

Характерною рисою сучасної конкурентної стратегії є поєднання та управління елементами не тільки внутрішнього середовища, але й зовнішнього. Це дозволяє піднятися над національним законодавством та оптимізувати витрати на розробку та втілення новітнього продукту, а сферу впливу розповсюдити не тільки на власні підрозділи, але й на великі та малі національні підприємства, закордонні ресурси.

Формуються якісно нові структурно-організаційні форми конкурентної боротьби. До складу транснаціональних корпорацій приєднуються не тільки провідні банки, промислові компанії та наднаціональні логістичні фірми, а й мас-медійні холдинги, господарські асоціації та союзи, що створюють стратегічні альянси з багаторівневою структурою управління та за сучасними конкурентними стратегіями.

Загострення конкурентної боротьби, вихід великого бізнесу на міжнародний ринок, його раціоналізацію та експансію відчують усі національні компанії будь-якої сфери діяльності. Це потребує відповідної реакції менеджменту на технологічний вплив інформаційних систем, адаптивності організаційних структур, можливостей ресурсного забезпечення. При цьому адаптивність організаційних структур набуває характеристик постійно відновлюючого процесу [7].

А. Грінспен виявляє аспекти ролей держав у світових перетвореннях: відкритість для торгівлі та інтеграції, якість внутрішніх інститутів та забезпечення макроекономічної стабільності [2]. Однак, політика «відкритих дверей», особливо держав, які розвиваються, без відповідної

державної стратегії щодо підтримки та розвитку національного виробництва та впровадження інноваційних перетворень приведе до втрачання конкурентних переваг у міжнародному поділі праці та поглинанню національних виробників міжнародними корпораціями.

Національним підприємствам необхідно завоювати сегмент у міжнародному розподілі праці, використовуючи національні конкурентні переваги та ресурсну базу, приділяючи значну увагу постійному інноваційному розвитку, наукомістким високотехнологічним виробництвам, концентрації інтелектуальних ресурсів та інформаційних потоків.

При наявності сукупності сучасних можливостей транснаціональних корпорацій, очевидними стають два головних фактори конкурентних переваг: здібність до розробки та втілення у короткі строки інноваційних продуктів та стратегій сучасного конкурентного менеджменту, тобто поєднання традиційних факторів виробництва з інноваційністю як інтелектуальною складовою, що надає конкурентні переваги у часі.

Висновки. Економічні перетворення характеризуються формуванням глобального інвестиційного середовища. Результатом цього є значне підвищення руху капіталу та географії його проникнення.

Ці зміни приведуть до загострення конкурентної боротьби, концентрації капіталу в найбільш високотехнологічних і високорентабельних виробництвах, стрибка економічної думки, підприємницької ініціативи та інноваційності менеджменту, перерозподілу ринків, економічного зростання транснаціональних корпорацій, більшого політичного впливу розвинутих держав.

Головними ринковими конкурентними перевагами транснаціональних корпорацій стають:

- можливість концентрації капіталу у необхідних обсягах;
- розробка інноваційних продуктів;
- швидке впровадження винаходу;
- інноваційність менеджменту;
- високотехнологічна маркетингова інформаційна стратегія;
- високоякісна логістика.

Очевидними стають два головних фактора конкурентних переваг: здібність до розробки інноваційних продуктів та стратегій сучасного конкурентного менеджменту.

Характерною рисою сучасної конкуренції є поєднання та керування елементами не тільки внутрішнього середовища, але й зовнішнього, формування попиту та споживчих вимог світовими торговими марками.

Експансію великого бізнесу відчують усі національні компанії будь-якої сфери діяльності, що потребує відповідної реакції менеджменту задля адаптації організаційних структур, можливостей ресурсного забезпечення. Виникає необхідність у відповідній державній стратегії, що направлена на підтримку та розвиток національного виробництва та впровадження

інноваційних перетворень, завоювання сегменту у міжнародному розподілі праці.

У сьогоденні домінуючим фактором конкурентних переваг, крім класичних факторів виробництва, що базуються на принципах мінімізації витрат, стає фактор інноваційності (інтелектуальна складова конкурентних переваг у часі).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій / А.С. Гальчинський. - К.: АДЕФ-Україна, 2010. – С. 343.
2. Гринспен А. Эпоха потрясений: Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / А. Гринспен; пер. с англ. - [2-е изд., доп.]. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. – С. 249
3. Делягин М. Г. Драйв человечества. Глобализация и мировой кризис / М. Г. Делягин. - М.: Вече, 2008. – С. 201.
4. Лук'яненко Д.Г. Стратегії глобального управління / Д.Г. Лук'яненко, Т.В. Кальченко // Міжнародна економічна політика. - 2008. - № 8-9.
5. Портер М. Конкуренция; Пер с англ. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – С. 495
6. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. - М.: ЭКСМО, 2004. – С. 200.
7. Samuel C. Craig, Susan P. Douglas. Responding to the challenges of global market: change, complexity, competition and conscience. - Source: Columbia Journal of World Business, Winter, 1996, v. 31, № 4, p. 13.